

מעיינות מהרצ"א

הלכות ומנהגים הנהגות והדרכות ממוך הגה"ק בעל בני יששכר ז"ע

ומדברי צאצאיו ותלמידיו הקדושים ז"ע • על סדר פרשת השבוע ומועדי השנה פרקים נבחרים מספר "מאורות מהרצ"א" על סדר השולחן ערוך שעתיד לצאת לאור עולם ברוב פאר והדר בעריכת הרב שלום לייפער שליט"א יוצא לאור על ידי מכון "מעיינות מהרצ"א" בית-שמש

שנה ג' | נח תשע"ו. גליון קכ"ה

הדרכה ישרה

הנהגות והדרכות

למדת ששנאוי המחלוקת

וגדול השלום

ומשם הפיצם. למד שאין להם חלק לעולם הבא, וכי איזו קשה של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו, ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם, אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם שנאמר 'שפה אחת ודברים אחדים', למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום: [רש"י]

במקום שיש מחלוקת הוא ווי

ויהי [ריב] [בראשית ג' ז]. וי היה על עסק המריבה, כי בכל מקום שיש מחלוקת הוא ווי, ובהיפוך במקום השלום שמחה וחדוה: [אגרא דכלה לך לך]

כאשר שמע משה רבינו מחלוקת הבין שיחורב בית המקדש

תנו עז לאלקים על ישראל גאותו (תהלים סח לה). יש לפרש, תנו' בגימטריא תמוז' א"ב {רשי לרמוז, 'וישמע משה ויפל על פניו', שמע שנתהווה מחלוקת בישראל אז נתבלה, כי כל זמן שהם באחדות ובשלום אין אומה ולשון יכולה להם, ולא היה נחרב בית המקדש בתמוז וכו', וכאשר שמע המחלוקת אז ויפל על {בעבור} פניו, היינו אותיות שהם בפני אותיות משה, נגד פניו, היינו אותיות שלאחריו הם תמוז' א"ב אותיות שעל ידי זה החטא יחרב בית המקדש, בהם הוא 'עז לאלקים', רצה לומר הגבורה והעוז למדת הדין, 'על ישראל גאותו', רצה לומר אותו הגיאות והתנשאות היה בשביל ישראל בכדי שיתקיימו הם, על כן שפך חמתו על עצים ואבנים באותן הב' חדשים: [אגרא דכלה קרח]

הקיום על ידי האחדות

ו'יקרא אלקים ל'רקייע שמים ויהי ערב ויהי בקר' יום שני (בראשית א ח) הפסוק הזה ראשי תיבות בגימטריא תשל"א, להיות ביום הזה נברא המחלוקת (בראשית רבה פ"ד ו), והקיום הוא על ידי האחדות, על כן הוא בגימטריא מנין כל הקריאת שמע שאנו קורין בשנה, היינו שס"ה ימים {בשנות החמה} ורביע יום, והנה ב' קריאות אנו קוראין בכל יום הרי תשל"ל {וכן הוא מנין התמידין הנרמזים בראשי תיבות תמימים שנים' ליום}, וכן ראשי תיבות יחודא עילאה [המשך בעמוד 4]

זמני שב"ק

ירושלים	זמן הד"ג
בית שמש	5:31
בני ברק	5:30
לאנדאן	5:46
	5:51

ירושלים	מוצאי שב"ק ר"ת
בית שמש	7:22
בני ברק	7:21
לאנדאן	7:19
	7:16

אתערותא דפרקא

דברי חיזוק והתעוררות

הנהגות האדם (פ"ו)

המדבר דברים בטלים עובר על לא תרצח וממעט מימי חיי

לשון קדשו של רבינו בהנהגות האדם (אות כ; מאמר שני):

"לשמו את עצמו מדברים בטילים, ונצטוונו מפי רבינו הקדוש [מה"ר מנחם מענדל מרימאנוב] שעובר בזה על 'לא תרצח', חוץ מה שאמרו רז"ל (יומא ט): שעובר בלאו הבא מכלל עשה 'ודברת בס' (דברים ו) ולא מדברים בטילים, ומכל שכן מדברים האסורים, ואם בא לידו כן יקנוס את עצמו באיזה קנס, ויהרהר בתשובה ויתודה תיכף".

המסורה, 'אל תוסף דבר' שלא ידבר האדם דברים נוספים, והטעם 'אל תוסף על דבריו' כי לא תוכל להוסיף על דבריו יתברך היינו כמה שהגביל לך דיבורים הש"י בגזירתו".

וכבר הזכיר יסוד זה בליקוטי תורה (עקב), וז"ל:

"וכמו שאדם כשהוא מדבר מוציא הבל מפי, ואותו הבל הוא חלק חייתו, וראיה לזה שאחר שתצא הנשמה מהגוף לא נשאר בו לא הבל ולא דיבור, נמצא שאותו ההבל שיוצא מפיו בעת הדיבור הוא מחלק נשמתו, לכן נצטוונו שלא לדבר דברים בטלים שמפסיד בהם חלק נשמתו, וכן שמעתי מהחכם ר"ש שורק זללה"ע על פסוק 'לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה' שאין לאדם לעשות דבריו חולין, כי 'ככל היוצא מפיו יעשה' אם טוב אם רע כן עושה ובורא סניגורים או סטגורים". וכן הביא החי"א בס' פתח עינים (נדריים כב) ובמדבר קדמות (מערכת ד אות כא) עיי"ש.

וראה עוד מ"ש בס' צמת דוד (האזינו) מכוון הרה"ק ר' דוד מדינב זי"ע שזהו דווקא כשמדבר דברים בטלים מזה שאין כן כשמדבר דבריו תורה, וז"ל:

"כי לא דבר ריק הוא מכס כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים וגו' (דברים לב מז). יש לדייק הלא משה רבינו עליו השלום דבר עם דוד דעה שהיו קרובים למעלות הנבואה, והאיך יעלה על הדעת שיחשבו על התורה הקדושה שהוא דבר ריק, עד שהוצרך להזהירם על זה. ונראה על פי מ"ש תלמידי המגיד הקדוש מ' דוב בער זצוק"ל על פסוק (שיר השירים ה) 'נפשי יצאה בדברו', שאם אדם מדבר רבה, מכל דיבור יוצא חלק מן רוח החיני ונתמעט חייתו, אמנם יהו בדברים בטלים, אבל דבריו תורה אדרבא כתיב (משלי ד כב) 'כי חיים הם למוצאיאם, למוצאן' אים בפה (עירובין נד), כי על ידי [צו] התורה בא חיות חדש לאדם. והנה שחידש להם משה רבינו עליו השלום בפ' זה 'כי לא דבר ריק הוא מכס', אין דברי תורה"ק כדברי הרשות שכל מה שמדבר יותר נעשה ריקן מחיות הרוח ממללא, 'כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים'".

והנה בסיום הדברים חובה עלינו לציין בקוצר אמורים מש"כ בהוספות מהרצ"א איך שיכול האדם להיות שפל רוח בפניו כל אדם כשמבטון איך שנכשל הרבה פעמים בחמורות שבחמורות, והזכיר שם רבינו עוון דברים בטלים ועוד כמה עניני דיבור האסורים שנכשלים בזה, וז"ל:

"והנה כשיתבונן האדם שפלותו שיוצא בעצמו מחטאיו ופשעיו, וישם אל לבו זה באמת מה עבר עליו מעת היותו, ומתבירו אינו יודע כל כך חטאים, ואפילו יודע שחבירו גם כן חוטא בענינים גדולים ובעצמו יודע שאין בו אותן העוונות, המשכיל על דבר ומכין מה שאמרו רז"ל (אבות פ"ד מ"י) 'הוי שפל רוח בפניו כל אדם', ולכאורה האיך אפשר לאדם להיות שפל רוח בפניו רשע מפורסם בונות וגזילות וחמסים ומלשונות, והאדם בעצמו יודע שהוא בעזרת השם יתברך נקי מזה, אבל כשישים אל לבו העוונות שאדם דש בעקבו איך מצטרפים לחשבון גדול ח"ו, יראה שכדמיון העוונות הגדולים יש בידי יותר ויותר מהאיש האון והבלעיל, וכו'. ועוד אמרו 'ל' המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק כו' (בבא מציעא נח), דמה לי קטליה כוליה או קטליה פלגא (רב קמא סה), נמצא הוא כאילו שפך דמים, וכו', ומעתי מכוון אדמו"ר הרב הקדוש מה"ר מנחם מענדל זצוק"ל שגם בטלים הוא בכלל 'לא תרצח', שכל דיבור הוא שיעור קומה שלימה, והנה הוא מוציא לבטלה ומרצחו, והנה תמצא ג' ראשי עבירות חמורות מכל התורה הלא הם עבודה זרה גלוי עריות שפיכות דמים שון חירגה ולא יעבור, והנה הנם בעוונותינו הרבים לאלפים ולרבבות ביד האדם, וביותר לשון הרע שאמרו רז"ל (שוחר טוב יב) שחמור יותר מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים'. עיי"ש"

השבוע נצטוונו באזהרה (בראשית ט ה): "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם: שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלקים עשה את האדם", ובודאי שהמקרא הזה אומר דרשנו וחייו לקיים אזהרה זו וענפיה בכל עת וזמן, ולכן צריך להתחזק להיזהר שלא להיכשל בדברים בטלים רח"ל, שהם ענף הלאו של 'לא תרצח' כמבואר בדברי רבינו בס' דרך פקודיך באזהרת הלאו של 'לא תרצח' (מצוה לד חלק הדיבור אות א), וז"ל:

"וקבלתי מכבוד אדמו"ר הרב הקדוש מה"ר מנחם מענדל זצוק"ל, דגם בדבר האדם דברים בטלים הוא בכלל אבזרייהו אזהרת 'לא תרצח', כי נפש דיבור הוא שיעור קומה שלימה {יוצא מכל כוחות נפשו} והוא מבטלהו שמריק הקומה הלוא למקום תהו ובטל, אזי מבטל ומרצח אותה הקומה חלק מכוונות נפשו, {ותבין אשר ברית הלשון וברית המעור מכוונים זה כנגד זה, וכמו מי שמריק השפע מברית המעור לבטלה נקרא שופך דמים, כמו כן הוא בברית הלשון {ע"ע מעין גנים פ"ו אות א}, ובפרט כפי מה שקבלנו מרבותינו בפסוק (שיר השירים ה) 'נפשי יצאה בדברו' שיש שיעור לאדם כמה ידבר כל ימי חייו, ואם ירבה לדבר שלא במקום מצוה הנה ממעט החיות של שונאי ישראל, וזה 'נפשי יצאה בדברו', אם כן בודאי זה בכלל אבזרייהו 'לא תרצח' {וממילא מוכן הדבר וכל שכן הוא בדבר ח"ו דברים אסורים לשון הרע ורכילות וכיוצא".

וכתב רבינו באגרא דכלה (עקב) שעל ידי ההתבוננות ביסוד זה שהוא נכלל באזהרת 'לא תרצח' בודאי לא יכשל האדם בזה, וז"ל:

"וירמוז עוד 'והיה עקב'. כבר נודע כי בעשרת הדברות כלולה כל התורה ומצותיה, והנה עשרת הדברות הם חמורים מאוד לכל העולם כי הם מושכלות, ושאר המצוות יקרה להמון לעבור עליהם ח"ו, אבל המשכיל כשיתבונן שכל המצוות כלולים בעשרת הדברות וכשיעבור ח"ו הרי כאלו עבר על איה מצוה מ' הדברות, אז בודאי יפיש מהעבירה, והנהי כותב לדוגמא מה שמעתי מפה קדוש כבוד אדמו"ר הרב הק' מה"ר מנחם מענדל מ"כ בק"ק רימנאב זצלה"ה, שעון דברים בטלים הוא נכלל ב'לא תרצח', כי כל דיבור הוא קומה שלימה כנוודע למשכילים, ובעבור הדיבור אל הקליפות ח"ו מקום המיתה הוא כאלו רצח קומה, והמשכיל כשיתבונן בכל אלה יירא ויפחד, והוא 'והיה' שמחה תהיה לפניו יתברך בעת 'עקב תשמעון את המצוות האלה', רצה לומר כאשר תשמעון ותבינו כללות משפטי התורה מעק"ב תיבות שבעשרת הדברות, אזי בודאי 'ושמרתם ועשיתם אותם', כי לא נחשדו ישראל לעבור על איה מצוה מהדברות, נראה לי".

וראה עוד בספה"ק רגל ישרה (ערך תיבה) שביאר רבינו הדברים:

"וישמעתי מאת כבוד אדמו"ר הרב החסיד הקדוש מהרמ"מ מרימנאב זצלה"ה, שבדבר אדם דיבור בטל עובר על הזהרת 'לא תרצח' כיון שכל דיבור הוא קומה שלימה, וכיון שהוא נותן אותן אותיות הדבור אל החיצונים הוא כאשר יקים איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבור הזה שהדיבור נופל בסוד השבירה למקום המיתה ח"ו עד אשר ישוב האדם אל השם ויקבץ נדחיו והבין".

וככל רבינו גם כן העניין היוצא מפסוק 'נפשי יצאה בדברו', והרחיב בזה רבינו בס' ליקוטי מהרצ"א (ואתחנן), וז"ל:

"אל תוסף דבר וכו' (דברים ג כו), מלאו ו', דין, ואיך משלי (לו) 'אל תוסף על דבריו', ויש לפרש המסורה על פי מ"ש הראשונים שיש שיעור מוגבל לאדם כמה דיבורים יהיה מדבר כל ימי חייו, ממילא כשירבה האדם דיבורים ללא צורך ימעט חייתו, {וסימנך 'ויהי האדם לנפש חיה' מתרגמין 'לרוח ממללא'}, כמ"ש (שיר השירים ה) 'נפשי יצאה בדברו', ולפי זה תהיה רמזת

4. וז"ל הנמחה: "תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חבירו ברבים אילו שופך דמים וכו', אבל המלבין את פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא וכו'".

שונה הלכות

בירודי הלכות ומנהגים

עיקר הקידוש מדאורייתא - איך נכבדים האנשים להוציא את הנשים ידי חובתן אחר שכבר הזכירו שבת בתפלה? - שיטת התוספות שברכות קריאת שמע מעכבות (המשך)

סברת הפרי מגדים

כל מילי דרבנן אמרו במצות עשה שצריך לעשות כך, אם הויד ולא עשה כן אף מן התורה לא יצא, ובאונם יצא. ויצא לנו הדין כך, הדמיון מי שהתפלל תפלת ח"י בשבת והזכיר שבת דייצא מן התורה כמ"ש מגן אברהם סימן רע"א אות א' ידי קידוש, מכל מקום הואיל וחז"ל אסמכוהו אקרא על הכוס יין וקידוש במקום סעודה דווקא, אם כן אף מן התורה לא יצא: [פרי מגדים בפתיחה לאורח חיים פ"ג אות ח']

גם לדעת בה"ג שגם האיש לא יצא עדיין גם חובת המצוה דאורייתא עד שיקדש על הכוס כתיקון חז"ל, ודוק: [מגיד תעלומה] רבינו מסביר סברת בית הלל שהיין גורם לקידוש היים שיבא' על פי סברת הפרמ"ג:

בגמרא (ברכות נא): תנו רבנן דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה, בית שמאי אומרים מברך על היים ואחר כך מברך על היין שהיים גורם ליין שיבא {כוס זה לא בא אלא בשביל שבת לקידוש, רש"י} וכבר קדש היים ועדיין יין לא בא {רש"י} וכבר קדש היים משקבלו עליו או מצאת הכובעים {ובד"ה ועדיין יין לא בא לשלחן וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה},

ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היים שהיין גורם לקדושה שתאמר {שאם אין יין לא מקדשין, רש"י}...

ויש לומר דפליגי בית שמאי ובית הלל בה דחקר הפרי מגדים אם המצות עשה שהוא מדאורייתא דיכול לעשותה בכל האופנים, והכמים גזרו שלא לעשותה רק באופן אחד, אם עשאה כעין דאורייתא, אם יצא על כל פנים מדאורייתא, או נאמר דגם חובת מצות עשה דאורייתא לא יצא, כיון דחז"ל גזרו דוקא באופן זה עשייתו שעשאה באופן אחר הוה כלא עשה כלל. ואני בעניי הוכחתי מן הש"ס ותוספות דגם חובת ידי מצות עשה דאורייתא לא יצא אכ"מ, ולפי זה נוכל לומר דבהא פליגי בכאן בית שמאי ובית הלל דהנה בכאן הוא גם כן מצות עשה דאורייתא 'זכור את יום השבת לקדשו' לזכור קדושתו היינו קידוש היים בכניסתו אפילו בלא כוס, והכמים הוסיפו דוקא לזכור על הכוס 'זכרהו על היין', הנה בית הלל אומרים היין גורם לקידוש דאם אין כוס יין הגם שיעשה המצוה כאורייתא ויזכור את קדושת היים בכניסתו לא יצא אפילו ידי חובת המצות עשה דאורייתא, אם כן היין הוא כל הסיבה להמצוה, ובית שמאי סברי דהמצוה מדאורייתא יוכל לצאת ידי חובתו אפילו בלא כוס אם כן אין היין הסיבה ואדרבא כמש"ל לדבריהם, נראה לי: [והיה ברכה ברכות פ"ח מ"א]

לשיטת התוספות ברכות קריאת שמע מעכבות

[במשנה (ברכות ג.) 'יהי קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא', וכתבו ה]תוספות בד"ה היה קורא וכו'. בירושלמי אמרינן [דמכאן נשמע] דברכות אין מעכבות וכו' [דאף על פי שלא אמר שתיים לפניו ושתיים לאחריה יצא דאם לא כן תקשי מאי מהני אם כוון לבו הוי לא בירך תחלה]. ואם תאמר הא בפרק קמא (ב.) מסקינן 'סדר ברכות אין מעכבות', הא ברכות מעכבות, ויש לומר וכו' [דהתם איירי בצבור. דיקא נמי דקתני אמר להם הממונה] עכ"ל.

... ידעה איך שיהיה נשמע מכאן הא דמסתפק הפרי מגדים בפתיחתו לאורח א"ח אם קיים ידעה מצוה כמו שיוצאין בה ידי חובה מדאורייתא, רק החכמים הפליגו בקיומה ואמרו שבאופן זה לא יצא רק באופן היותר מרווח והוסיפו בה חומרא, אם המקיים קיים בלא אותה חומרא, אם יצא על כל פנים ידי חובת המצוה שבתורה, או הוה כאילו לא קיים כלל, כיון שלא עשה החומרא שהוסיפו חז"ל, והנה מכאן נשמע דלא יצא כלל, דחזינן כשלא אמר הברכות דהם מדרבנן מעכבים חובת המצוה קריאת שמע דאורייתא ולא יצא. ואפילו לפירוש התוספות בירושלמי דהברכות אינם מעכבים, הוא דנשמע מהמשנה דייצא, אבל בזולת זה במקום אחר לא יצא אפילו ידי חובה בדאורייתא, ודו"ק: [מגיד תעלומה]

תשוואת חן לדידינו החשוב הרה"ג ר' בן ציון האזנפלד שליט"א על סיעוה בעריבת המאמר

ולפי זה שפיר יובן שיטת הירושלמי שברכות קריאת שמע שאני משאר תקנות חז"ל, כיון שהוא כמו ברכת המצות שאינם מעכבים, וכל שכן הוא כ"ל. אך לשיטת התוספות תוגדל הקושיא לפי זה מדוע ברכות קריאת שמע מעכבים ומה נשתנו משאר ברכות המצוות, והנראה שהתוספות סבירא להו דאדרבא הוא הנותנת, דהיות וברכות קריאת שמע אינם ברכת המצות אינו מברך אקב"ו, אם כן נשאלת השאלה מדוע תיקנו ברכות אלו קודם קריאת שמע וקראום ברכת קריאת שמע, אלא מכיון שחז"ל תיקנו ברכות אלו כעין חלק מצות קריאת שמע לקיים המצוה בסדר זה להקדים קודם ברכות אלו ואחר כך לקרא קריאת שמע, וטעם הדבר נראה על פי מש"כ רבינו בדרך פקודין (מצוה לו מחשבה אות ו) חז"ל: 'ליל שזוה הענין הנרצה לד"ל שתקנו ברכות קריאת שמע שאין להם שייכות לקריאת שמע לכאורה מ"ש הרשב"א, והאיך יקרא להם ברכות קריאת שמע ולמה תיקנום אצל קריאת שמע, אך הוא הענין הנרצה כיון שנצטינו להעיד על הוצר כל בריאות שמע, הנה אם לא ישים בעצמו על לבו להביא יכולתו ואחרותו ורוממותו וטובותיו לתקוע בלבבו יתד נאמן כאילו עין בעין רואה גדולתו ית"ש ורוממותו וטובותיו ית"ש נקרא כמעיד מפי אחרים אשר הוא באוהרה דלא תענה וכו' הגם שהוא אמת, על כן תיקנו מקודם בברכת יוצר אור סיפור גדולתו ית"ש ויתעורר בעצמו להבין אחדותו כמו שנאמר שם 'כי הוא לבדו מרום וקדוש', ובברכת אהבה שם מבואר רחמנותו וטובותיו והשגחתו, כאשר מתבונן המבין עד אשר ישוב האדם להתבונן כל זה בעצמו ואחר כך יעיד, וכן וכן בברכות של ערביט דוק, והתבונן על ית"ש וסביר התוספות שהיות חז"ל תיקנו סדר קריאת שמע באופן זה שיקדים ברכות אלו להתבונן על יחודו ית"ש, סדר ברכות אלו מעכבים, ואם לא בירך לא יצא ידי חובתו לא מדאורייתא, כמו שאינו יצא ידי חובת תפלה גם מדאורייתא רק אם מתפלל סדר תפלת שמונה עשרה שתיקנו חז"ל כמ"ש רבינו בהקדמה לס' דרך פקודין (הקדמה א אות ח) עיי"ש, וברכות אלו שאני משאר ברכות המצות שזאן הוא חלק מסדר קיום המצוה, ודו"ק, [לפי זה אפשר שיעקר תקנה זו שייך לרבים ולא ליחיד ועדיין צ"ע בפרט זה]:

לאחר שתיקנו חז"ל לקדש על היין, צריך לימוד שהנזיר אסור לקדש על היין

תוספות יום טוב (נזיר פ"ו מ"ה), בד"ה שהיוצא מן הגפן לא הותר מכללו. פירש הר"ב כגון לשתות יין מצוה, דאמרינן מ"יין ושכר יזיר' לאסור יין מצוה כיון הרשות וכו'. עוד שם בגמרא (נזיר ג:) יין דמצוה מאי היא, קדושה ואבדלתא ליכא למימר, שאף על פי שמצוה עשה מן התורה לקדש יום השבת בדברים, שנאמר 'זכור' וכו', זה שמקדשין על היין מדברי סופרים היא, ואם כן קרא יתירה לאו להכי אצטריך, ומשני, כגון שנשבע לשתות, וקמ"ל קרא יתירה דחייב עליה נזירות אף על גב שנשבע לשתות, כן פירשו התוספות (ד"ה מאי קידושה ואבדלתא), וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות נזירות (הלכה י"א).

והנה הפרי מגדים בפתיחתו לאורח חיים חקר, אם ישנה מצות עשה דאורייתא יוצא בה באופן קל, והכמים החמירו לעשותה באופן חמור דוקא יותר נאות, אם קיים אותה באופן הקל שכשרה בזה מדאורייתא, אם יוצא בה אפילו ידי חובת מצות עשה דאורייתא, דיש לומר כיון דלא עשאה באופן הנאות על פי חומרת החכמים אפילו ידי חובת מצות עשה דאורייתא לא יצא, כי יש כח שביד חז"ל לאפקועי עשייתו ע"ש. ולפי הסברא הזאת תירצנו בטוב טעם הא דקשיא האיך אנחנו מוציאין בקידוש היים את הנשים ידי חובתן, הרי אנחנו מזכירין את השבת בתפלה וכבר יצאנו בזה ידי חובת המצוה דאורייתא 'זכור' ולא חל עלינו רק החיוב מדרבנן על הכוס דייקא, והנשים שלא התפללו ערביט עדיין חיוב דאורייתא עליהם, ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא, ולפי הסברא הנ"ל יונח שפיר, כיון דכבר תיקנו חז"ל 'זכרהו על היין' דוקא, מה שאנחנו מזכירין את השבת בתפלה לא יצאנו בזה אפילו ידי חובת מצות עשה דאורייתא. ולפי זה יין מצוה בקדושה ואבדלתא דאורייתא ממש הוא, ולא צריך לאוקמי 'כגון שנשבע', ואף על פי כן יש לומר דשפיר קמקשה, דהרי התורה כשאמרה הקרא יתירה עדיין לא תיקנו חז"ל 'זכרהו על היין' ואי אפשר לומר דלהכי אתא הקרא יתירה, אבל השתא דכבר תיקנו חז"ל אם כן הוא הקרא גם חז"ל אצטריך, ולפי זה מרן התו"ט מה שכתב 'זאם כן קרא להכי אצטריך' הוה ליה למימר 'לאו להכי את"א', ודו"ק: [ברכה משולשת]

מיישב שיטת הבה"ג על פי הקירת הפרמ"ג

[אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן (ברכות מח.). וכתב רש"י] עד שיאכל כזית דגן. ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיך, אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא, כדאמר בפרק מי שמתו (דף כ' ב), מיהו, כיון דמחייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ביה, ומוציא רבים ידי חובתן וכו'. ובה"ג פסק דווקא דאכלו אינהו כזית או כביצה דכוותיה, אבל אכלו ושבעו לא מפיך וכו' [ע"ה דברי רש"י].

והנה בסברת בה"ג נ"ש תימא בעיני, איך האיש שכבר התפלל תפלת שבת [ויצא ידי חובת המצות עשה דאורייתא 'זכור את יום השבת'] יוציא את האשה בקידוש היים [והיא לא התפללה], הרי הוא כבר אינו מחויב אלא מדרבנן, והיא מחויבת עדיין מדאורייתא. ותירצתי על פי מה שכתב הפרי מגדים בפתיחתו דיש לחקור אם המצוה המחויבת מן התורה היא באופן קל, וחז"ל הוסיפו לעשותה בחומרא יתירה, אם אחד עשה רק באופן הקל אם יצא ידי חובת המצוה של תורה על כל פנים, או נאמר דיש כח בעי חז"ל לאפקועי עשייתו והוה כלא עשה כלל. והנה בעניי הוכחתי דהוה עשה כלל מכמה ראיות אכ"מ, ולפי זה יונח לבנו בזה

1. ראה עוד גליון הקודם הערה 3;
2. לכאורה צריך עיון בכמה פרטים, א. הלא בכל המצות תיקנו חז"ל לברך עליהם עובר לעשייתן ואף על פי כן הברכות אינם מעכבות, וצריך לומר לסברא הנ"ל שאם לא עשה תכנת חז"ל לא יצא אף מדאורייתא, שברכות המצוות שאני שמעיקרא תיקנו חז"ל בלא יעכב, ואם כן הוה הדין בברכות קריאת שמע מדוע מעכב לשיטת התוספות [ועי' בפרמ"ג סימן ס' מש"ו סק"א שהקשה כע"ז, וכתב שאה"נ גם לשי' אלו יצא ידי חובת קריאת שמע, אך לא יצא 'כתקנה', עיי"ש].
- ב. אם הטעם הוא לא יצא ידי חובתו הוא משום שלא עשה תכנת חז"ל כ"ל, מה חילוק יש לחלק בין יחיד לציבור, וכי ליחיד הותרה הרצועה שלא לעשות המצוה תכנת חז"ל.
- ג. לדעת הירושלמי כתב רבינו, שאף שבכל מקום אם לא עשה את המצוה תכנת חז"ל לא יצא כלל, מכל מקום הכא שאני שכתב במשנה במפורש שיצא ידי חובתו, ואנחנו לא נדע עדיין מה הטעם נשתנה מצוה זו משאר מצות שגם אם לא עשאה תכנת חז"ל יצא.
- ד. והנראה בהקדם דברי הרשב"א (ברכות א.) שהזכירו הפוסקים שברכת קריאת שמע שאני משאר ברכות המצוות, חז"ל: [וכן נראה מדברי הגאונים כמר רב יוסף ורב צמח ורב האי ורב יצחק בן גיאת וצ"ל שאמרו שהברכות הראשונות של שמע אינן ברכות שמע, וברכה שלאחריה היא ברכת שמע].
- ה. והנה רבינו כתב במגיד תעלומה (ב.) שלפי סברא זו כל שכן הוא שברכות קריאת שמע אינם מעכבות, חז"ל: "רש"י" כל מי שלא אמר ברכת אמת ויצב מן שתיקנה וכו', בעי בזה הלשון בגמרא כל שלא אמר וכו', היינו כל זמן שאמר אמת ויצב לא יצא ידי חובתו כלל, היינו לכאורה לא יצא ידי חובת קריאת שמע, והוא דבר שאי אפשר לאומרו דהרי הברכות אינם מעכבות בשום דבר ומדרבנן הם, ובפרט ברכות קריאת שמע אינם שייכים לקריאת שמע כשאר ברכות המצות דמכרינן עליהם אקב"ו וכו' [אנמן הרשב"א כתב שברכת אמת ויצב היא ברכת ק"ש וצ"ע].

נעימות הלכה

ביאורי השו"ע בדרך פרד"ס התורה

תקנת חז"ל בתולה נשאת ליום הרביעי משום ברכה דדגים שלא השחיתו דרכם ולא נמחו במי המבול

דברים הנאסרים אינם יכולים להתברר, וכשנתבטל ע"פ דיני התורה הוא משום שיש בה ניצוץ שיכול להתברר

כיון שכל הדברים הנאסרים על פי התורה חיותן משלש קליפות הטמאות אשר אין יכולין להתברר על ידינו, אם כן למה תהיה כזאת שלפעמים תבטל חתיכת איסור בהיתר והוא נאכל על פי התורה, כגון שנתבטל בששים, או יבש ביבש ברוב, אבל תדע שהוא ממחשבות הצור תם, הוא ית"ש יודע אשר הניצוץ הטמון באותה חתיכה האסורה ביחוד יכול להתברר על ידינו, הנה ית"ש מזמין שתפול החתיכה האסורה הזאת לתוך ההיתר ותבטל, ואכול יאכלו אותה על פי התורה ותתברר הניצוץ הזה...

אם כן, מדוע החמירו חכמים בדברים שיש בהם ביטול מן התורה

והנה יש לחקור לפי זה, אם כן דבר איסור שנתערב בהיתר ונתבטל על פי התורה ושב להיתר בכדי שיתברר, אם כן למה לפעמים אסרוהו חז"ל, כגון יבש ביבש חד בתרי הנה נתבטל על פי התורה ומותר לאכול כל הג' (יורה דעה סימן קט סעיף א), והוא נסיבה מאת הש"י כנ"ל, אם כן האידך באו חכמים האחרונים וציוו להשליך חתיכה אחת, וטעמם פן יזדמן שישליכו האיסור, והנה הוא נסיבה מאת הש"י אשר דוקא יאכלו האיסור בכדי לברר הניצוצות הקודדות.

אבל אומר לך הנלענ"ד, חכמים המתקנים תקנות לישראל

על ידי תקנת חכמים הבירור נעשה מבחינת חכמה ממילא

וגודרים גדרים לתורה, הן המה נקראים 'חכמים' להיות נשמתם באות ממקור עליון ומקבלין הארתם מן חכמה עליונה כביכול, וכבר ידעת שסוד הבירור הוא בחינת החכמה כמו שכתב בזוה"ק 'כולם בחכמה עשית כולן במחשבה איתברירו', ממילא לפי זה כיון שהחכמים המקבלין כביכול הארת החכמה גוזרים גזירות ואנחנו מקיימים דבריהם, הנה נעשה הבירור מבחינת חכמה ממילא, הבן הדבר ויונעם לך, אמרתי הדבר הזה בפני כבוד מחותני הרב החסיד הקדוש המקובל מזה"ר צבי הירש [מזידיטשוב] זצוק"ל וקלסיה.

ועל פי זה אמרתי טעם לשבח על הא דחז"ל תקנו 'בתולה נישאת ליום הרביעי' (כתובות ב.). וטעמא רבא אית ביה משום טענת בתולים, ותקנו גם כן אלמנה ליום החמישי בכדי שלא יאמרו נישואי אלמנה קיל להו לרבנן כמו"ש המפרשים, ומהיכא תיתי דנימא הכי, הנה על כרחך הוא מטעם המבואר בסבא משפטים (זהר ח"ב קא): שיש חשש הקטרוג שיקטרוג ביה ההוא רוחא דמקשקש במעאה דשבק בה בעלה קדמאה, והנה לפי האמת מה הועילו חכמים בזה בתקנתו, ולפי הנ"ל יונח, כיון דחכמים (אשר מקבלין הארה מן החכמה אשר על ידה נעשה הבירור כנ"ל) המה תקנו תקנות נישואין לאלמנה, אם כן הנושא אלמנה ומקיים תקנת חכמים

חז"ל תקנו אלמנה נישאת וכו', כדי שעל ידי תקנתם יהיה עליה הנפש הנפטר ולא יקטרוג על הנושא אלמנותו

שלוחי החכמה כביכול, נעשה כביכול על ידי החכמה פעולת הבירור והעליה לניצוץ ההוא, היינו להווא רוחא דשבק בה בעלה ומקשקש במעאה, ואם כן לא מיבעיא דלא יקטרוג הנפטר על הנושא אלמנותו, אלא יעמוד עליו למליץ יושר שהיה לחלקי נשמתו עליה על ידו, ואם כן תקנת חכמים בנושאי אלמנה הוא לטובה רבה להנפטר ולנושא אלמנותו לחיים, כי 'החכמה תחיה וכו' (קהלת יז יב), הבן.

ומעתה תבין מה שתקנו נישואי אלמנה ליום החמישי

משום ברכה דדגים דייקא, דהנה כל הבריות נמחו במבול מפני החטא 'כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ' (בראשית ו יב), אבל הדגים לא השחיתו דרכם דכתיב 'על הארץ' דייקא ולא הדגים, וכתבנו לשם הטעם, דהנה בבהמות וחיות נאמר (שם א כד) 'תוצא הארץ נפש חיה למינה וכו' ואם כן נאסרו בשאינו מינם, מה שאין כן בדגים נאמר (שם כ) 'ישרצו המים שרץ נפש חיה' ולא נאמר 'למינו', וכל הבריות שבים אחת הם ולא נאסרו מין בשאינו מינו, אם כן הדגים לא השחיתו דרכם דגם מין בשאינו מינו מותר אצלם.

ולפי זה תתבונן, דהקטרוג המבואר בזהר דמקטרוג ההוא רוחא בנושא אלמנה, הוא דוקא כשהנושא אינו משורשו, מה שאין כן סוד היבוס באחיו הוה מין במינו, והנה לפי מה שכתבתי לך דעל ידי תקנת חכמים אין קטרוג בזה אפילו בשאינו משורשו והוה כמין בשאינו מינו, הנה תקנו תקנתם ליום החמישי משום ברכה דדגים, אשר חיו ביום זעם, דלא נאסר להם מין בשאינו מינו, ואתה תבין.

ועתה תתבונן, הגם שעתה בזמן הזה שאין בית דין ביום קבוע הנה תקנו אשה נישאת בכל יום, וזה גם כן אין קפידא, כיון דהכל בא מתקנת חכמים הם תקנו כעת אשה נישאת בכל יום ואין קפידא.

ודכירנא מלתא שאמר לי כבוד מחותני הרב הקדוש הנ"ל [מוה"ר צבי הירש מזידיטשוב], ששמע בשם הרב הקדוש מזה"ר דוב בער זצוק"ל, שנפש הנפטר אין לה עליה כל כך למחוז חפצה עד שתנשא אלמנותו אם היא ראזיה לכך עדיין, והיה הדבר לפלא בעיני שהוא היפך דברי הזהר, ומעתה יתברר דברי קדשו, שדברי הזהר אמורים קודם התקנה, אבל אחר תקנת חכמים יש עליה להנפטר על ידי הנושא, 'שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל' (כתובות ב.), הבן הדבר: [בני יששכר חדש אדר מאמר ב דרוש ז]

תקנו נישואי אלמנה ליום החמישי משום ברכה דדגים שלא השחיתו דרכם

תקנו נישואי אלמנה ליום חמישי שלא יקטרוג אפילו משרשו

בזמן הזה שאשה נישאת בכל יום אין קפידא כיון שהוא גם כן מתקנת חכמים

דברי הרה"ק ר' דוב בער ממעזריטש ז"ע שאין עליה לנפש הנפטר עד שתנשא אלמנותו - אמורים לאחר תקנת חז"ל

הרה"ק ר' משה לייב מסטריזוב זי"ע בן הרה"ק ר' שלמה ממונקאטש זי"ע ב' מרחשוון תרע"ז לפ"ק

הרה"ק ר' משה יהודא לייב נולד בשנת תקי"ג לאביו הגה"ק ר' שלמה אב"ד ממונקאטש זי"ע, בן הרה"ק ר' אלעזר אב"ד לאנצהוט בעל יודעי בינה עה"ת זי"ע, בן רבינו הגה"ק ר' צבי אלימלך מדינוב בעל בני יששכר זי"ע.

אמו של הרה"ק ר' משה יהודא לייב היתה בתו של הרה"ק ר' יקותיאל שמעלקא מסאסוב זי"ע, בן הרה"ק ר' משה לייב מסאסוב זי"ע.

הרה"ק ר' משה לייב היה חתן הרה"ק ר' ברוך מגארליץ זי"ע, בן הרה"ק מרן בעל דברי חיים מצאנז זי"ע.

הרה"ק ר' משה לייב היה אחד מצדיקי דורו, גדול בתורה, רבים הלכו לאורו, היה עניו ושפל רוח, בעל עבודה גדולה, סיגף עצמו כל ימי חייו, היה תלמיד אביו, ותלמיד הרה"ק בעל דברי חיים, בתחילה היה אב"ד בייטש, אחר כך כיהן כאב"ד סאסוב, ולבסוף כיהן כאב"ד בק"ק סטריזוב, בשנת תרע"ד גלה מארצו והיה מתגורר בוויען, ושם נפטר ב' מרחשוון תרע"ז לפ"ק, הניח בן יחיד הרה"ק ר' נחמיה שפירא זי"ע (חתן הרה"ק ר' ישעיה נפלי הירץ שפירא זי"ע בעל הנותן אמרי שפר, בן הרה"ק ר' דוד מדינוב זי"ע, וחתן הרה"ק ר' אלעזר מלאנצהוט זי"ע בני רבינו), וגופו הטהור הובילו מוויען למונקאטש ושם מנוחת כבודו: [מליצי אש]

הספד לחכם בפניו, זה דודי, ידיד ישראל, רב פעלים, מקבציאל, הרב הצדיק הק' הה"ג סוע"ה בוצינא קדישא, חסידא ופרישא, נהורא נפישא, המהולל ומפורסם כערוגת הבושם, כקש"ת מו"ה משה יהודא ליב שפירא זצלה"ה אבד"ק סאסוב וסטריזוב, ובעת נפרצה המלחמה הנוראה ברח מפני חיל רוסיא עכב"ב, וישב בעיר וויען ונפטר במוצש"ק א'פ' נח (ב' חשוון שנת תרע"ז), והובילוהו לקבורה לכאן לשדה קברות אבותיו זי"ע, והגיע לפה"ק מונקאטש ביום ה', ולפלא כי אחרי משך חמשה ימים (מעל"ע) מהסתלקותו, והיה גופו נראה שלם ויפה כאשר פתחו ארונו, ולא נרגש שום קלקול ושום סרוחן בגופו הטהור (אם כי היה אז העת חם וצלול): [מאמר מילי דהספידא להרה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע]

והנה לתאר רוב גדלו בתורה וביראה ובגמילות חסדים, לא יתואר בחרט עלי גליון, ולא יוכל הפה לספר ולבאר, וכבר נודע מקצת שבחו בזה, ובתרומת מדותיו, ורוב מעלותיו, ואהבת ישראל אשר בקרבו, וענות צדקו, כריע כאח עם כל אחד ואחד, אך העיקר (כנודע קצת למכיריו) שהיה מגמתו לבקש האמת, ועבודתו לה' על דרך אמת לאמתו, וערום ביראה, ולא נשא פני איש במקום הנוגע לדת תורתנו הקדושה ולגדרה הלך ממש במסירות נפש כאש בוערת, ורבים השיב מעון בנועם שפתיו וחיין ערכו, ובפרט רוב סיגופיו, והלך בזה בדרך אביו הוא אאזמו"ר הגאון הקדוש איש אלקים [ר' שלמה] זי"ע אבדפה"ק, ובנו אחריו (הלזה) לא שכב במטה זה רבות בשנים עד עת פטירתו, רק על הארץ או על הדף הקשה ואבן, תחת הכר מראשותיו, ואדמור"ם וחסידים ואנשי מעשה בדורינו, ואנחנו כולנו, נבוש ונכלם מפני קדושו וטהור האדם הגדול, זה דודי הנפטר הלז, בגודל מעשיו ובדרכי אבותיו, ואמת לאמתו: [שם]

ובפרט בענין אשר ניתן להענות בו כעת, עיניו נפשות בני ישראל במלחמה הגדולה הזאת, וצרות עמינו, אשר בעינינו ראינו על פי כל דברי חז"ל כי אלו הן חבלי משיח, ואין עצה רק לשוב להש"י ויגאלנו בביאת גואל צדק במהרה בימינו, הנה זה דודי הנפטר היה זאת כל מגמתו כדרכי אביו הגה"ק הנ"ל ואחיו הגדול הוא אאזמו"ר הגה"ק [ר' צבי הירש בעל דרכי תשובה ממונקאטש] זי"ע אשר צווחו על ככה, והתנבאו כי כן יהיה כאשר עלתה לנו בשנותינו, והזהירו שרק העצה הוא לשפוך נפשו לה' על הגאולה שלימה, ולשוב בתשובה שלימה, כמאמרם ז"ל 'כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה', ובפרט בצרות האלו בימינו אשר ראינו כי אות אלקים הוא שאין עצה ודרך אחר להמלט: [שם]

המשך מעמוד 1

לתאה בגימטריא תש"ל, אבל ברביעי היום יש עוד מקום לקריאה אחת הרי תשל"א פעמים בשנה מעדיין על אחדותו ית"ש, וכיון שהוא ית"ש יחיד ומיוחד, על כן מחוייבים הנבראים להתהלך באחדות בלא מחלוקת כי א-ל אחד בראן ויצר אחד יצרו, וקריאת שמע בכונה סגולה לבטל המחלוקת: [אגרא דכלה בראשית]

המחלוקת הוא כלי רע כמו כלי מנוקב שאינו מחזיק כלום ויקח קרח. בילקוט הראובני בשם הזהר, 'נסיב מנא בישא לגרמיה' [בוהר שלפנינו לא נמצא הגירסא הלזו ואפשר שהיה טעות סופר בוהר שלפנינו רק לפי גרסתו אפרש], הכוונה 'מנא' הוא כלי, וכבר ידעת 'כלי מחזיק ברכה הוא השלום' (עוקצין פ"ג מ"ב) ועל כן הוא טוב, וכבר ידעת כי שלום וטר"ב חמד דרגא סלקי. והנה אהרן היה רודף שלום (אבות פ"א מ"ב) והיה על ידי זה כלי מחזיק ברכה

<p>לעלוי נשמת הרבנית הצדקנית מרת מרים ע"ה בת הרה"צ ר' שמואל צבי זצוק"ל א"ח של כ"ק מרן אדמו"ר מזלאטשוב זצוקל"ה נלב"ע כ"ז שבט תשנ"ח לפ"ק</p>	<p>לעלוי נשמת המשיב הגדול עמוד התווך של נוסיות התורה ברחבי תבל הרב משה יוסף בן הרב שמוע"ה וריבזאן זצ"ל נלב"ע כ"ג מרחשוון תשע"ו. ת.נ.צ.ב.ה. נתרם ע"י יודינו נכדו הרה"ג ר' שמעון מיללע שליט"א</p>	<p>לעלוי נשמת כ"ק מרן אדמו"ר הקו"ט מזלאטשוב זי"ע הרה"ק ר' יחיאל מניל בן הרה"ק ר' יצחק זצוקל"ה נלב"ע כ"ב סבת דהאי שיהא. ת.נ.צ.ב.ה.</p>
<p>הנוצח ע"י נכדה הרה"צ ר' אהרן אריה לייפער שליט"א</p>	<p>לע"נ הילדה דבורה ע"ה בת יב"ח"ס ר' יצחק גרשון ז"ל נלב"ע י"ג שבט דהאי שיהא. ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>לעלוי נשמת הרבנית הצדקנית מרת שרה אשת חברי כ"ק אדמו"ר הרה"ק מטענעושוואר זצוק"ל נלב"ע ע"ש ק"ק ראש חודש סיון תשע"ד ת.נ.צ.ב.ה.</p>
	<p>לעלוי נשמת הרה"ה ר' אברהם ישכר בן הרה"ה ר' ישעיה נפתלי הירץ האנשעלד ז"ל נכד רבינו בעל בני יששכר זי"ע נלב"ע כ"ז סיון תשע"ג לפ"ק. ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>לעלוי נשמת האשה החשובה מרת לאה ע"ה בת הרה"צ ר' ישראל אריה זצ"ל אדמו"ר מפרעמישלאן-לונדון. נלב"ע כ"ב סבת תשע"ד נתרם ע"י בנה הרה"ג ר' חיים בעק שליט"א. ר"מ בישיבת מנחת יצחק</p>